

CRKVA KAO ZAJEDNIŠTVO-KOINONIA

Bonaventura DUDA

PRIOPĆENJE NA VII. MEĐUFAKULTETSKOM EKUMENSKOM SIMPOZIJU U STIČNI (22—26. rujna 1986).

Za svoj ovogodišnji simpozij odabrali smo temu *Misterij Crkve i službe u Crkvi*. S tim u vezi želim svratiti pažnju na fenomen ekleziologije novoga, osobito najnovijega vremena kada se u svim Crkvama — često polazeći od različitih ishodišta — razvila podosta konvergentna *ekleziologija zajedništva*¹. U ovom se priopćenju ne želimo na tom zaustaviti. Ipak, navodimo u potvrdu samo jedan tekst: »Pojava rječnika o zajedništvu u teologiji i redovitom životu Crkve Zapada spada svakako u najvažnije fenomene razvoja kršćanske misli u ovom stoljeću.«²

1. Svaka ekleziologija zajedništva treba uvijek polaziti i ponovno se vraćati na podatke Novoga zavjeta i Predaje. Ti su podaci i mjerodavni i smjerodavni. Tek na njihovu temelju moguća su daljnja proširenja i obogaćenja. Želimo upozoriti na *temeljni povijesni tijek teologije zajedništva*, naročito u Katoličkoj crkvi.

2. Vrijedno je pomno ispitati sva novozavjetna mjesta u kojima dolazi korijen *koinon-* (45 x u NZ, od čega 29 x u pavlovskim spisima). Temeljno ozvučenje korijena *koinon-* u Pavla možemo ovako formulirati: međusobni suodnos zajedništva i učešća (*communione e partecipazione*) s drugima u istoj zbilji koja im upravo kroz učešće postaje zajednička. U to zajedništvo — već prema različitom kontekstu Pavlovih poslanica — ulaze osobe (božanske i ljudske, pojedinačno ili udruženo) koje su u životnom suodnosu s obzirom na isti spasovni događaj. Temeljni izvor, pa ako hoćemo i dolazište, svih tih zajedničarskih suodnosa jest zajedništvo s Ocem po Sinu u Duhu Svetom. Dakako, objavljena poruka o zajedništvu šira je od samoga korijena *koinon-* te se skriva i pod drugim podacima NZ. Dosta je spomenuti, da ostanemo samo u Pavla,

¹ P. C. BORI, *Koinonia. L'idea della comunione nell'ecclesiologia recente e nel Nuovo Testamento*, Ed. Paideia, Brescia 1972, 1—77.

² J. M. TILLARD, *Koinonia: Dictionnaire de Spiritualité*, VIII, 1758.

glasovitu formulu *en Hristo Iesou* i značajne složenice glagolâ, imenicâ i pridjevâ sa *sun-*.³

3. Prema kratkoj, ali vrlo iscrpnoj studiji P. C. Boria⁴ možemo ukratko sažeti značenje pojma *koinonia* u NZ, osobito u Pavla:

a) u *kristološkom smislu* riječ je o zajedništvu sa Sinom Božjim (1 Kor 1, 9), udio u trpljenju Kristovu (Fil 3, 20; 1 Pt 4, 13) ... zajedništvo, po Kristu i u Duhu, s božanskim osobama Svete Trojice (1 Iv 1, 3 i 2 Kor 13, 13). To sve treba obogatiti sa srodnim izričajima: biti u Kristu (Pavao), biti ili ostati u Kristu (Ivan) itd.

b) u *ekleziološkom smislu* riječ je o zajedništvu koje je djelo Duha Svetoga (2 Kor 13, 13). U tom treba imati na umu sva daljnja priključenja na Pavlovu ekleziologiju o mnogostrukosti ministerijâ i karizmi u jednom Tijelu Kristovu ... te Ivanovu temu o ljubavi i jedinstvu među vjernicima na sliku jedinstva Oca i Sina (u Duhu Svetomu) ...

c) u *praktičnom životu kršćana* riječ *koinonia* upućuje na zajedničku suradnju i posluživanje kršćana s Apostolom te kršćana među sobom (Rim 12, 13; 15, 26; Gal 6, 6; 2 Kor 1, 7; 8, 4. 23; 9, 13; Fil 1, 5. 7; 4, 14 sl; Filem 6. 17; Heb 10, 33; 13, 16 ...). Sve to treba povezati s velikim temama kršćanske etike ljubavi, služenja, siromaštva-bogatstva, mira itd.

d) sasvim konkretno riječ *koinonia* vrlo je važna u sklopu Pavlova »karitasa«, kolekte za Jeruzalemsku crkvu (Rim 15, 23; 2 Kor 8, 4; 9, 13; usp. Heb 13, 16).

4. Odvojeno ističemo najznačajnije mjesto *Dj 2, 42*: »Bijahu postojani u naku apostolskom, u zajedništvu, lomljenju kruha i molitvama«, dakako s cijelim sklopom 2, 42—47 i paralelnim mjestima. Istina, egzegetska su tumačenja ovdje vrlo raznolika te različito naglašavaju: zajedništvo vjere (*koinonia* u naku apostolskom) — zajedništvo kulta, osobito euharistije (*koinonia* o lomljenju kruha i molitvama) — zajedništvo materijalnih dobara (pogotovo u vezi sa 2, 44. 45. 47). U svakom slučaju *koinonia* označuje ozračje mnogostruka međuosobnog zajedništva i prisnosti čega je samo izraz i zajedništvo materijalnih dobara. Na to se nadovezuje i smisao Pavlove kolekte koja je znak i izraz, a ujedno i pothrana svestranog zajedništva ljubavi među Crkvama.⁵

5. Iz patristike spomenimo samo početne intonacije iz spisa *Didahe*: »Ako ste zajedničari u besmrtnim dobrima, koliko više morate biti u smrtnima« (4, 8 u vezi sa 12, 1—5).⁶

6. Ekleziologija zajedništva bila je trajno prisutna u Crkvi, napose od početka V. stoljeća u Zapadnoj u tzv. Apostolskom vjerovanju ili simbolu u članku:

³ E. FRANCO, *Communione e partecipazione* u zborniku *Il Concilio venti anni dopo*, I, Ed. AVE, Roma 1985, 123 i 125.

⁴ BORI, *nav. dj.*, 106—107.

⁵ BORI, *nav. dj.*, 100—102; FRANCO, *nav. čl.*, 134; LThK IV, 651.

⁶ J. T. ŠAGI-BUNIĆ, *Povijest kršćanske literature*, I, Zagreb 1976, 54 i 64. Za daljnju prisutnost ideje o koinoniji: P. C. BORI, *Chiesa primitiva. L'immagine della comunità delle origini ... nella storia della Chiesa antica*, Ed. Paideia, Brescia 1974.

»Vjerujem ... u *općinstvo svetih — sanctorum communionem*.« Zna se da je taj članak po prvi puta zasvjedočen u Tumačenju Simbola što ga je početkom V. stoljeća napisao *Niceta iz Remesijane*, po svoj prilici iz današnje Bele Palanke, po nekima iz Niša. Njegov tekst glasi:

»Post professionem beatae Trinitatis jam profiteris te credere sanctae Ecclesiae catholicae. Ecclesia quid aliud quam *sanctorum omnium congregatio*? Ab exordio enim saeculi sive patriarchae ... sive caeteri justi ... una Ecclesia sunt quia una fide et conversatione sanctificati, uno spiritu signati, unum corpus effecti sunt ... Adhuc amplius dico, etiam angeli ... in hac confoederantur Ecclesia. Ergo in hac una Ecclesia crede te communionem consecuturum esse sanctorum. Scito unam hanc esse Ecclesiam catholicam in omni orbe terrae constitutam, cujus communionem debes firmiter retinere.«⁷

7. U vezi s člankom Apostolskog simbola *Sanctorum communionem — Općinstvo svetih* ističem nekoliko pojedinosti:

a) iako se formula pojavljuje istom početkom V. stoljeća, ona se dobro ukorjenjuje u Predaji i Istočne i Zapadne crkve.

b) u sklopu Vjerovanja pojavljuje se u značajnom slijedu: Duh Sveti — Sveta Crkva katolička — Općinstvo svetih ...

c) poznato je temeljno pitanje: da li je riječ o *sancti-sanctorum*, to jest o zajedništvu osobâ, ili o *sancta-sanctorum*, to jest o zajedništvu dobara (sakramenata, zasluga itd.)? Kod Nicete prevladava zajedništvo osobâ i obuhvaća zemaljsku i nebesku Crkvu. No popratno, već je u njega to i zajedništvo dobara, što će poslije prevladavati. I to sve više i više samo duhovnih, dok je u početku po Dj 2, 42 uključivalo i zajedništvo materijalnih dobara.

d) to Apostolsko vjerovanje imalo je osobitu važnost u posttridentskom razdoblju: sa već uvriježenim uvjerenjem da potječe izravno od Apostola, prevladavalo je u propovijedi i katehetskoj pouci te u pučkoj pobožnosti Zapadne crkve. Spada u molitve koje pobožan kršćanin svednevice moli.

8. Dva su osobita teksta u tom odigrala u Zapadnoj crkvi veliku ulogu. To je ponajprije tekst sv. Tome Akvinskoga *In Symbolum apostolicum expositio* i posttridentski *Rimski katekizam*:

a) Sv. Toma spaja članak *Općinstvo svetih* sa člankom *Oproštenje grijeha*, to je za njega 10. članak. Istina, izričaj *Općinstvo svetih* nadovezuje kao daljnje tumačenje na članak o Crkvi, ali ga Toma tumači kao *sakramentalno zajedništvo* u kojemu se prima oproštenje grijeha.

b) *Rimski katekizam* opet spaja u jedan članak (čl. 9) *Svetu Crkvu katoličku*, *Općinstvo svetih* te ga tako izričitiije tumači u eklezioološkom smislu. Taj se članak tumači u 27 točaka. Prve dvadeset i dvije točke naširoko tumače što je Crkva, dok daljnjih pet tumači članak *Općinstvo svetih*. I opet, taj izričaj samo potanje tumači narav Crkve ukoliko su — zbog jedinstva Duha Svetoga koji Crkvom ravna — sva dobra kojima je Crkva obdarena zajednička svim njezinim članovima (čl. 24). To se *zajedništvo dobara* ponajprije tumači kao *sakramentalno*, osobito *euharistijsko zajedništvo* (čl. 24), da se na to nadoveže *zajedništvo zasluga* i *uzajamnost službi* (čl. 25) te *zajedništvo karizmi* (čl.

⁷ *Explanatio Symboli*, n. 10: PL 62; usp. DTC III/1, 450.

27). Za naše vrijeme vrlo je vrijedno istaći da se to završava *zajedništvom materijalnih dobara*, što se tijekom povijesti dobroano bilo izgubilo. Istina, *zajedništvo materijalnih dobara* ne izriče se formalno nego uključno: »Što koji istinski kršćanin posjeduje, treba da smatra zajedničkim drugima. Stoga kršćani treba da budu pripravn i spremni priteći da ublaže bijedu potrebnikâ« (čl. 27).

9. Sasvim osobito mjesto u tradicionalnoj teologiji zajedništva, a osobito u *iskustvu zajedništva* kroz gotovo dva tisućljeća, i to u Crkvama Istoka i u Crkvama Zapada imalo je i ima *monaštvo, odn. redovništvo*. Dosta je spomenuti da je sam izraz *koinos bios*, koji inače prvi rabi Porfirije u *Pitagorinu životu* za njegovih 600 učenika, tipičan i za samu pojavu *cenobitizma*. Odmah nakon anakoretizma, sa sv. Pahomijem, a poslije sv. Bazilijem na Istoku, a na Zapadu sa sv. Benediktom pomalja se *zajedništvo kao ideal* monaha i redovnika. U tomu, napose u Bazilija igra veliku ulogu želja i nastojanje da se ponovno zaživi ideal Prve Crkve⁸ Naš poznavalac drevnoga redovništva dr. Zdenko Tenšek piše: »Dvije stvarnosti iz biblijske poruke za osobit su način uključene u život monaško-asketskih karizmatika. To su Isusov poziv na prihvaćanje njegova puta (Mt 16, 24) u radikalnom siromaštvu (Mt 19, 21) i zajedništvo života i dobara rane jeruzalemske zajednice (Dj 4, 32—35) ... Ideal života jeruzalemske zajednice silno je impresionirao osnivače. Navode iz Dj 4, 32—35 nalazimo kod Bazilija ... Augustina ... Cezarija Arlskog ...«⁹

10. Teologija zajedništva snažno označava ekumensko gibanje XX. stoljeća. *Koinonia*, engl. *fellowship* pojavljuje se u završnom tekstu Prve svjetske konferencije Crkava »Foi et Constitution« u Lausanni 1927. A u izvještaju Treće svjetske konferencije u New Delhiju 1961. čitamo: »Riječ *zajedništvo* odabrana je zato što definira što je zapravo Crkva.«¹⁰

11. Taj je izraz *communio-zajedništvo* na sva vrata ušao u dvoranu i potom u dokumente II. vatikanskog koncila. I to i kao izričaj i kao vjerničko iskustvo koje se njim označuje, ili kao zbilja ili kao želja za tom zbiljom. Navodimo samo jednu prosudbu: »Obnova koju je II. vatikanski koncil unio u život Crkve označena je i izražena i samim povratkom izričaju *communio* što postaje jedna od nosivih kategorija za samospoznajom Crkve, a onda i za označivanje puta prema vidljivu jedinstvu svih kršćana, a i za isticanje uloge koju kršćanska zajednica ima u povijesnom rastu sve ljudske obitelji.«¹¹

⁸ Usp. H. BACHT, čl. *Koinonia* u DS VIII, 1754.

⁹ U zborniku *Redovnička pravila*, KS, Zagreb 1985, 34.

¹⁰ TILLARD, *nav. čl.*, 179.

¹¹ FRANCO, *nav. čl.*, 121. S naših strana spominjemo samo jedan intervent u koncilskoj dvorani. U raspravi oko dekreta *Presbyterorum ordinis*, uz sadašnji br. 6d, uzeo je riječ pomoćni biskup križevački dr. Joakim Segedi. Njegov su pismeni podnesak potpisala desetorica drugih, i od naših biskupa. On traži da se točnije odredi što je kršćanska *communitas-zajednica*: »Autentična kršćanska zajednica treba da se ponajprije očituje tako da se svi kršćani osjećaju *uzajamno povezani kao braća* dotle da zavlada kao neki slogan: Svi smo braća!« Svećenici treba da promiču takvo zajedništvo »da se vjernici svake župe osjećaju po-

12. U svom predavanju u povodu 20. godišnjice početka Koncila naš teolog dr. Šagi-Bunić ističe »četiri ključne spoznaje o Crkvi, a koje Koncil želi posvjestiti kao bitne za budućnost, unutrašnje vezane s posvješćivanjem središnjosti euharistijske liturgije. To su spoznaje da je Crkva *Narod Božji*, da je Crkva *misterij*, zatim: osvješćenje o *važnosti mjesne Crkve* naspram univerzalnoj Crkvi te *spoznaja o ključnosti pojma zajedništva* (koinonia, communio.« Pošto je razložio prva tri ključna pojma, kad razvija misao zajedništva piše: »... u cjelini koncilskog opusa ideja zajedništva je toliko prisutna da teolozi danas o ekleziologiji Drugog vatikanskog koncila govore kao o *ekleziologiji zajedništva*. Posebno je dekret o ekumenizmu napisan s temeljnim osloncem na ideju crkvenog zajedništva.« Na drugom mjestu, kad inače govori o posljednjim »stvarima« Šagi-Bunić piše: »Zato možemo u tom pogledu nazrijevati tri vida Crkve ukoliko je na zemlji: sakramentalnost, institucionalnost i *komunitarnost*; prve će dvije *proći*, a treća — komunitarnost — *ostati i doseći vrhunac intimnosti* kad Crkva bude dovršena, kad otajstveno Tijelo Kristovo dosegne svoje maksimalno ostvarenje ... savršeno dioništvo u unutarnjem životu božanskih osoba.« Naime, »po našem najnutarnijem sjedinjenju s Kristom, koji je Druga osoba Trojstva, u Duhu Svetom postajemo najbliže povezani, to jest po zajedništvu s Kristom ulazimo u zajedništvo božanskih osoba.«¹² S tim u vezi želim istaknuti da se opet vraćamo silno naglašenom shvaćanju riječi *communio* u smislu *zajedništva osobâ*, sve do zajedništva s božanskim osobama Svete Trojice.

13. Ne možemo ovdje dalje pratiti u pojedinostima ekleziologiju komunije II. vatikanskog koncila. Ipak, za pokoncilsko vrijeme u Katoličkoj crkvi vrlo je važna Prva izvanredna sinoda biskupa god. 1969. Papa Pavao VI. se upro da koncilsku viziju zajedništva što bolje na nov način izrazi i ostvari u obnovi najviših crkvenih struktura: kler—laici, biskupi—biskupi, biskupi—papa. Na toj je sinodi vrlo zapažen *temeljni doktrinalni podnesak* što ga je pred Sinodom razvio kard. Franjo Šeper, prije nadbiskup zagrebački i utjecajni koncilski otac. Izlaganje ima tri dijela: *Zajedništvo vjernika — Zajedništvo biskupa — Kolegijalno djelovanje biskupa*. U početku Podnesak Šeper, tako ga zovu, ističe da je II. vatikanski koncil potakao procvat teoloških studija u vezi s »dubljim istraživanjem tzv. *ekleziologije zajedništva*«. Malo dalje piše: »Pojam *zajedništva* doista je prožimao svijest Crkve i ekleziološki nauk prvog tisućljeća te ostaje do danas u svoj svojoj plodovitosti u predaji Crkava Istoka. Na tom je pojmu II. vatikanski koncil zasnovao svoj nauk o misteriju Crkve i tako ponovno oživio postojanu misao kršćanske predaje ...« Iz daljnega izlaganja slijedi koliko je ta tradicijski ukorijenjena misao zajedništva oplodila samospoznaju Crkve na II. vatikanskom koncilu.¹³

vezani ne samo sa župnikom nego i među sobom i sa svima drugim kršćanima (*Acta Concilii Vaticani Secundi*, IV/5, 174-175).

¹² U zborniku *Jeke jednog koncila*, izd. KS, Zagreb 1984, 47 i 55 te u sabranim radovima *Vrijeme suodgovornosti*, I, izd. KS, Zagreb 1981, 373.

¹³ Tekst donosimo u nastavku ovog članka prema reviji *Internazionale documentazione transconfessionale per il rinnovamento religioso (IDOC)*, prva godina, 1970, br. 1, 31-35;

14. Za sadašnji je čas samospoznaje Crkve i za zadaću pokoncilске teologije u Katoličkoj crkvi i mjerodavan i smjerodavan *Završni dokumenat Druge izvanredne sinode biskupa u povodu 20. obljetnice završetka Koncila*, održane početkom prosinca 1985. Sinodalni oci, da bi pouspjeli i pospjeli provedbu Koncila, ističu četiri točke smjerodavne za sadašnji što intenzivniji život Crkve i za teološko razmišljanje i produblјivanje: Misterij Crkve — Izvori iz kojih Crkva živi (Sv. pismo i liturgija, osobito euharistija) — Crkva kao zajedništvo — Poslanje Crkve u svijetu. Izlaganje sinodalnih otaca o *Crkvi kao zajedništvu* počinje: »Ekleziologija komunije-zajedništva središnja je i temeljna misao u koncilskim dokumentima. Ona se zasniva na Sv. pismu, a u drevnoj je Crkvi — kao i u Crkvama Istoka sve do danas — u velikoj cijeni. U nastavku se ističu područja gdje ta misao treba da dođe do djelotvornoga ostvarivanja. Ona treba da dođe do izražaja osobito u *gajenju ekumenskoga zajedništva*: »Osloņjena na ekleziologiju zajedništva, Katolička je Crkva u vrijeme II. vaticanskog koncila u punini preuzela svoju ekumensku odgovornost.«¹⁴

15. Završio bih s dva značajna teksta dvojice suvremenih papa. Papa Pavao VI. svečano je izjavio na dan Obraćenja sv. Pavla 25. I. 1973, u završetku godišnje ekumenske osmine: »S časnim Crkvama Istoka, napose, ponovno smo otkrili *zajedništvo* koje je *gotovo potpuno* i koje nas nagoni da činimo sve što je moguće kako bi ono postalo potpuno.«

16. Od važnih izjava pape Ivana Pavla II. ističem samo onu što ju je dao pred delegacijom Carigradske Crkve o blagdanu sv. Petra u Rimu (28. VI. 1986): »Jedinstvo nije apsorpiranje jedne zajednice sa strane druge, već puno *zajedništvo vjere* u poštivanju raznolikosti različitih tradicija, u onoj mjeri u kojoj one izražavaju istu vjeru i isto Evanđelje u mjesnim kulturama« (28. VI. 1986).

Završetak: U tom smislu smijemo reći: zajedništvo ne treba da se istom otpočne, početno uspostavlja. Ono na više ili manje *intenzivan i ekstenzivan* način živi i djeluje u svakoj Crkvi, pa i među Crkvama, bar objektivno. No ostaje trajna zadaća — i to za svakoga kršćanina, za svaku malu ili veliku kršćansku zajednicu, za svaku Crkvu: podržavati i njegovati to zajedništvo kako bi *koinonia-communio-zajedništvo* sve intenzivnije zaživjelo po njegovanoj interkomuniji u Crkvama i među Crkvama. Među svima »koji na bilo kojemu mjestu prizivlju ime Isusa Krista, Gospodina našega — i njihova i našega« (1 Kor 1, 2). To je zajedništvo dakako ljudski mar, ali nadasve Božji dar. »Jer vjerran je Bog koji nas pozva u zajedništvo — *eis koinonian* — Sina svoga Isusa Krista, Gospodina našega« (1 Kor 1, 9).

usp. O. ROUSSEAU, *Le deuxième Synode des évêques: collegialité et communion u Irénikon* 42 (1969), 457—474, osobito 459 sl.

¹⁴ U nizu *Dokumenti* 78, izd. KS, Zagreb 1986, 20 i 26.